

Het examen van 1998

HAVO

In het algemeen kan gezegd worden dat het havo-examen dit jaar geen schoonheidsprijs verdient. Toch zullen de meeste kandidaten geen onoverkomelijke moeilijkheden met dit examen ondervonden hebben.

De havo-collega's beoordeelden het onderdeel Nederland als het moeilijkste; Europa en de buitenwereld werd wat makkelijker gevonden.

24

Sommige vragen sprongen er wat moeilijkheid betreft echt uit. Andere waren onduidelijk geformuleerd. In opdracht 7 wordt gevraagd naar de door Van Hogendorp gewenste verhouding tussen vorst en Staten-Generaal. In het antwoord moet een combinatie van twee artikelen uit de grondwet (bron 5) verwerkt worden. Volgens het antwoordmodel moet iedere gegeven machtsdeling tussen koning en parlement goed gerekend worden, daarentegen mogen maar twee combinaties als goed beoordeeld worden. Dat is natuurlijk onzin; Van Hogendorp wilde een sterke vorst, om dat duidelijk te maken zijn meer dan twee combinaties van de gegeven grondwetsartikelen mogelijk.

Gebruik bron 5

De bron geeft informatie over de door Van Hogendorp gewenste verhouding tussen vorst en Staten-Generaal. 7. Licht dat in eigen woorden toe. Verwerk in je toelichting een combinatie van twee verschillende artikelen.

Antwoordmodel: maximumscore 4

Uit het antwoord moet blijken dat Van Hogendorp vindt:

– dat er een machtsverdeling moet zijn tussen de koning aan de ene en de Staten-Generaal aan de andere kant het-

geen blijkt uit een combinatie van:

– artikel 13: de vorst krijgt een sterke

monarchale/wetgevende macht, en:

– artikel 29: de Staten-Generaal krijgen het budget recht, of:

– artikel 3: de regeringsmacht/de rechten en bevoegdheden van de vorst is/zijn afgebakend in de grondwet/de koning legt de eed op de grondwet af, en:

– artikel 31: de Staten-Generaal zijn in het leven geroepen om te controleren/adviseren over alle door de koning voorgestelde wetten.

De stelopdracht (vraag 8) was voor de kandidaten die met het maken van der-

gelijke opdrachten geoefend hadden, zeker te doen. Alleen als gevraagd wordt, bij het beschrijven van de ideeën van de patriotten die de doopsgezinde Menno Nauta hebben aangehouden, diens achtergrond te betrekken, zullen vele examinandi het hebben laten afweten. De meeste kandidaten zullen niet hebben geweten wat een doopsgezinde is. In het antwoordmodel staat dat hij zich door de godsdienstige tolerantie aangesproken zal hebben gevoeld.

Bij vraag 11A moesten de kandidaten het onderschrift bij een prent (Het

bron 5

Enkele artikelen uit een schets voor een staatsregeling van Van Hogendorp, 1812

artikel 3: De soevereine vorst legt, bij het aanvaarden van de regering, in de vergadering van de Staten-Generaal de volgende eed af: Ik zweer, dat ik eerst en voor alles de grondwet van de Verenigde Nederlanden zal onderhouden en handhaven (...)

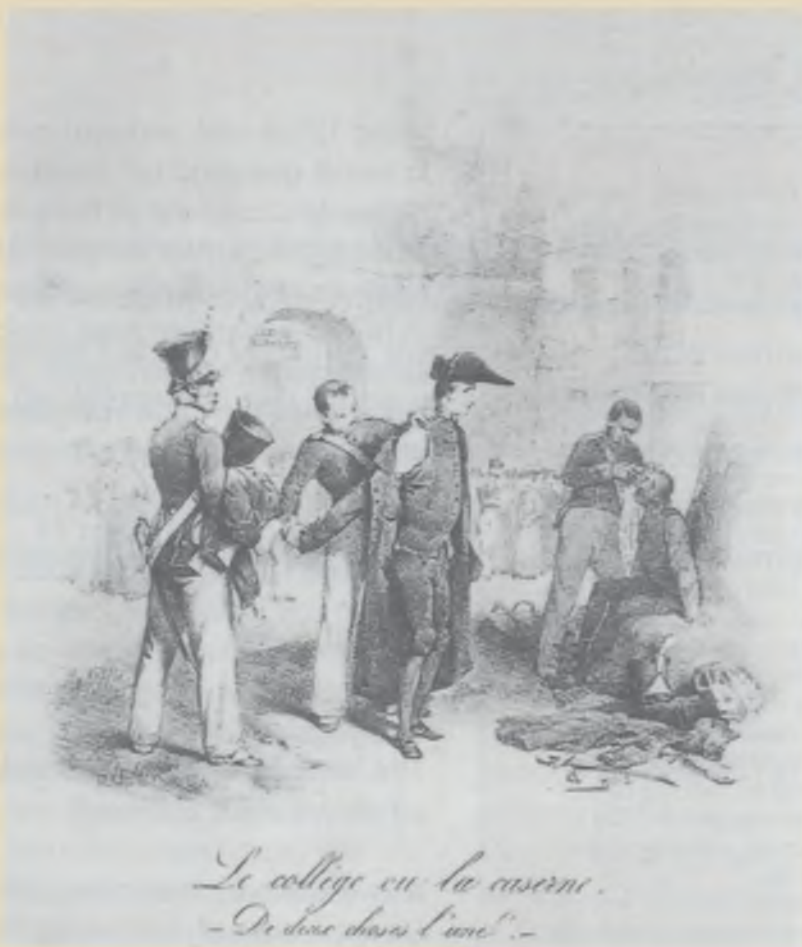
artikel 13: De soevereine vorst heeft het recht om wetten voor te dragen aan de Staten-Generaal, evenals om de wetten, hem door de Staten-Generaal voorgelegd, goed of af te keuren.

artikel 21: De Staten-Generaal vertegenwoordigen het gehele Nederlandse volk.

artikel 29: De Staten-Generaal geven hun toestemming voor alle uitgaven, op voorstel van de soevereine vorst. Zij wijzen vervolgens aan, waar de middelen voor deze uitgaven gevonden moeten worden.

artikel 31: De Staten-Generaal vergadert over alle wetten, hun door de soevereine vorst voorgelegd (...)

bron: G.W. Bannier, Grondwetten van Nederland. Zwolle 1936, pag. 615-620

Le Collège ou la Caserne, de deux choses l'une?

vertaling: Het Collegium (Philosophicum) of de kazerne, één pot nat?

Collegium (Philosophicum) of de kazerne, één pot nat) toelichten. Op de prent was te zien hoe jonge mannen van hun burgerkleding en hun haren werden ontdaan en in een uniform werden gestoken. Het goede antwoord zal door weinigen gegeven zijn. Daarvoor was het verband tussen priesteropleiding, leger en staatsgezag te onduidelijk. De meeste kandidaten zullen een antwoord in een andere richting hebben gezocht. Geen goede vraag.

Antwoordmodel: maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat:

– het onderschrift: Het College of kazerne, één pot nat? aanduidt dat de oprichting van het Collegium Philosophicum tot doel zou hebben de vooropleiding tot priester – net als het leger – te onderwerpen aan streng staatstoezicht.

14p 8 □ Lees eerst de volgende inleiding bij deze opdracht.

Hoop en Teleurstelling, de herinneringen van een doopsgezinde patriot.

Menno Nauta is afkomstig uit een doopsgezinde, welgestelde familie uit Hoorn. Zelf droomt hij er van nog eens een belangrijke rol in de politiek te gaan spelen, maar als oudste zoon is hij voorbestemd de boekhandel van zijn vader over te nemen. Na de Latijnse school gaat hij in de zaak van zijn vader werken. In de eerste helft van de jaren 80 – Menno is dan ongeveer 30 jaar oud – komt hij in contact met de ideeën van de patriotten. Hij ontwikkelt zich in die jaren tot een vurig patriot. Na de Orangistische overwinning in 1787 vlucht hij naar Frankrijk, maakt daar de Franse Revolutie mee, komt in 1795 terug in de Republiek en wordt in 1796 gekozen als lid van de Nationale Vergadering. Twee jaar later wordt hij vanwege zijn denkbeelden gedwongen de Nationale Vergadering te verlaten. Hij keert terug in de boekhandel en volgt de politieke ontwikkelingen, maar op afstand. Zijn zoon Simon is buitengewoon geïnteresseerd in de levensloop van zijn vader. Hij heeft daar ook een heleboel vragen over. Daarop probeert zijn vader in een brief (het is 1806) antwoord te geven.

Opdracht: Maak, aan de hand van de aanwijzingen A tot en met F, het begin van deze brief af. Probeer je in te leven in de persoon van Menno Nauta. Gebruik daarom de *ik-vorm* en neem bij het schrijven *steeds de cursief geschreven regels over*.

Hoorn, november 1806

Beste Simon,

Je vraagt je af hoe ik, na alles wat er is gebeurd, nu tegen de Bataafse Revolutie en de periode daarna aankijk? Ik zal je dat uitleggen. Om die vraag te kunnen beantwoorden moet ik terug naar de eerste helft van de jaren 80 van de vorige eeuw.

A. Beschrijf aan je zoon (Simon) twee ideeën van de patriotten die jou – gezien de hiervoor beschreven afkomst – hebben aangesproken.

In de roerige jaren 1786 en 1787 speelde ik een actieve rol in de patriottische beweging. Na de Pruisische inval zocht ik mijn toevlucht in Frankrijk.

B. Leg aan Simon uit dat je tijdens je Franse ballingschap zowel positieve als negatieve ervaringen hebt opgedaan. Beschrijf er van beide soorten één.

Het vertrek van de prins van Oranje in januari 1795 stemde mij hoopvol. Ik had echt het gevoel dat er nu een betere samenleving opgebouwd zou worden. Achteraf heb ik daarover wel een bedenking.

C. Leg aan Simon uit waaruit deze bedenking bestaat.

Nadat ik in 1796 gekozen was in de Nationale Vergadering, raakte ik betrokken bij de discussies over de nieuwe grondwet.

D. Leg aan Simon uit waarom de hele gang van zaken rondom de totstandkoming van de nieuwe grondwet (1796-1797) jou somber stemde over de toekomst van het vaderland.

In 1798 moest ik noodgedwongen de Nationale Vergadering verlaten. Ik meende op dat moment dat de Bataafse Revolutie mislukt was. Toch werd ik nog eenmaal politiek actief door mee te werken aan de totstandkoming van de Nationale Schoolwet.

E. Maak aan Simon duidelijk waarom die medewerking paste bij je patriottisch verleden.

Nu ik in 1806 de zaak nog eens overzie, heb ik een genuanceerd oordeel.

F. Blik terug op de periode 1798-1806 en verwerk daarin drie kort toegelichte punten – waaronder negatieve en positieve – die jou tot een genuanceerd standpunt brengen.

bron 10

Willem van Rubroek reist naar de Mongolen met een brief van de Franse koning Lodewijk IX aan de Mongoolse vorst Sartak. Deze vorst zendt van Rubroek door naar zijn vader Batoe (die hoger staat in de Mongoolse hiërarchie) en die zoekt het nog hogerop en stuurt Van Rubroek naar de groot-khan Mangoe. Een klerk van Batoe begeleidt hem naar Mangoe. Willem schrijft later aan de Franse koning een verslag van zijn reis. Hieronder volgt een gedeelte daaruit

- 1 Het was eveneens op dit deel van de reis dat de klerk ... me vertelde over de brief van
- 2 Batoe aan Mangoe. Hij zei me dat U (de koning van Frankrijk) aan Sartak een leger vroeg
- 3 en hulp tegen de Saracenen. Dat was iets wat me erg verbaasde en me tegelijk bezorgd
- 4 maakte. Ik kende immers de inhoud van uw brief en wist dat er niets van dien aard in
- 5 stond; behalve dat U hem (Sartak) verzocht een vriend te zijn van alle christenen en voor
- 6 de glorie van het kruis te werken en een vijand te zijn van alle vijanden van het kruis. Ik
- 7 was nog meer bezorgd omdat de vertalers, die Armeniërs waren uit Groot Armenië en
- 8 heftige tegenstanders van de Saracenen, misschien opzettelijk de brief te eenzijdig volgens
- 9 hun wensen vertaald hadden uit haat en met de bedoeling om hun vijanden te schaden. Ik
- 10 zweeg evenwel en gaf niet het minste teken van instemming of afkeuring want ik vreesde
- 11 Batoe tegen te spreken en zodoende, zonder reden, als een lasteraar beschouwd te worden.
- 12 Zo bereikten we die dag het hof. ... We werden ontboden en lang ondervraagd in verband
- 13 met de reden van onze komst. ... Ze vroegen of U met hen vrede wilde sluiten. ... Ik
- 14 antwoordde: „... Wat betreft het sluiten van vrede kan ik alleen maar zeggen dat hij (de
- 15 koning van Frankrijk) u nooit enig onrecht heeft aangedaan. Mocht hij toch iets gedaan
- 16 hebben wat voor u een reden tot oorlog is, dan zal hij als een rechtschapen man alles
- 17 vergoeden en zich inzetten voor vrede. Als u zonder reden hem en zijn volk zou aanvallen,
- 18 dan vertrouwen wij erop dat God die rechtvaardig is hem zal bijstaan.”
- 19 Zij stonden verstomd en herhaalden steeds maar: „Als u niet gekomen bent om vrede te
- 20 sluiten, waarom dan wel?” Zij zijn er immers, in hun verwaandheid, van overtuigd dat de
- 21 hele wereld met hen vrede wil sluiten.

bron: C. Dawson, *The mongol mission*. Londen 1955, pag. 149, 150

bron 11

Een afbeelding van Mongolen uit een Europees handschrift rond 1250

bron: G. Berings, e.a., *En toch was ze rond ...* Middeleeuws mens- en wereldbeeld (tentoonstellingscatalogus) Brussel 1990, pag. 124

Vraag 19 zal vaak verkeerd gelezen zijn. Er wordt gevraagd het beeld van de Mongolen, zoals dat in twee verschillende bronnen naar voren komt, met elkaar te vergelijken. Kandidaten zullen in hun antwoord de twee beelden vaak samenvoegen tot één beeld. Anders geformuleerd was de vraag beter begrepen.

Gebruik de bronnen 10 en 11

Het beeld van de Mongolen dat uit het verslag van Willem van Rubroek blijkt is niet hetzelfde als het beeld van de Mongolen zoals in het handschrift is weergegeven.

19A. Welk beeld van de Mongolen blijkt uit elk van beide bronnen?

Antwoordmodel: maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken dat:

Bron 10 Mongolen weergeeft als een volk waar je, rekening houdend met hun cultuur, in redelijkheid mee om kunt gaan terwijl bron 11 Mongolen weergeeft als kannibalen.

De laatste vraag (27) was weer van zo'n onthutsende eenvoud dat daardoor kandidaten op het verkeerde been zijn gezet; zo makkelijk kan een vraag toch niet zijn? Maar dat was hij wel.

27. Gebeurtenissen in Europa stonden een verdere toenadering tussen Europa en de Arabische en Aziatische wereld rond 1350 in de weg. Noem één gebeurtenis.

Antwoordmodel: maximumscore 2
aangegeven moet worden (één van de volgende):

- de Zwarte Dood/de pest
- de Honderdjarige Oorlog

Hans Pols

Er moest weer veel met bronnen worden gewerkt bij geschiedenis. Een kandidaat zei na afloop van het vwo-examen: 'Dat is punten scoren zonder veel te moeten leren'. Een ander constateerde tot zijn vreugde, dat er maar weinig kennis nodig was om het examen te kunnen maken. Dit lijkt me koren op de molen voor de commissie-de Wit, die meer evenwicht bepleit tussen feitenkennis en vaardigheden! Moeten de examenmakers zich dit soort uitlatingen niet aantrekken? Geschiedenis dreigt anders in de hoek terecht te komen van softe vakken, waarvoor een minimum aan inspanning een maximum aan punten kan opleveren.

De eerste bron was van de hand van ene Armidia Amazone, een achttiende-eeuwse feministe, van wie de ware identiteit niet bekend is. Zij fulmineert tegen de mannenmaatschappij, die voornamelijk gebaseerd is op spierkracht. Past deze tekst goed in de Verlichting? luidde de vraag. Een gemakkelijke binnenkomer. Ja natuurlijk! Zij pleit voor vrijheid en verstand, en hecht waarde aan een goede opvoeding. Net als de verzonnen situatie van de joodse publicist Samuel Koch. Stel, jij bent Koch. Waarom is het dan vanuit je achtergrond logisch dat je je aansluit bij de patriotten? Een goede toetsing van de vaardigheid 'inleving'.

Gelukkig wordt ook in dit examen – evenals vorig jaar – weer het gekunstelde begrip 'standplaatsgebondenheid' gemeden door de examenmakers.

Kunnen we dit begrip nu eens eindelijk begraven, en afspreken voortaan steeds gewoon te spreken van 'je eigen achtergrond'?

Meer discutabel waren de cijfers van aantallen binnengekomen zeeschepen in Amsterdam, gerelateerd aan belastingopbrengsten. De tabellen waren (te) letterlijk overgenomen uit Brugmans' *Paardenkracht en mensenmacht*. Veel kandidaten gebruikten ze als een grabbelton, waarmee je, linksom of rechtsom, altijd wel kon aantonen of het gevoel van economische achteruitgang tijdens de Bataafse Republiek terecht of onterecht was.

Gebruik bron 5

In 1805 bestaat bij tijdgenoten het algemene gevoel dat sinds het begin van de Bataafse Republiek de Nederlandse handel achteruit gaat.

8. Licht toe dat – als het om de stad

Amsterdam gaat – de cijfers uit de bron dit gevoel enerzijds bevestigen en anderzijds nuanceren.

Van ernstiger aard was de vraagstelling in vraag 5 en 7, twee vragen die elk maar liefst vier punten opleverden. Er stond: *In hoeverre is het merkwaardig dat...; in hoeverre stemden ideeën overeen*. Welke kandidaat komt dan op het idee dat hier een dubbel antwoord vereist is, namelijk: enerzijds dit, anderzijds dat? Niemand toch, ook al had menig gewetensvol docenten zijn leerlingen voor deze valstrik gewaarschuwd. (Zie bladzijde 19)

Het betoog (vraag 9 en bron 6) moest gaan over de grondwet van 1814 als mijlpaal naar nationale eenwording. Het was een soort hinkstapsprong door de patriotse, Bataafse en Npoelontische tijd naar 1814 toe, waarbij de kandidaat moest uitmaken of '1814' logisch uit het voorafgaande voortvloeide. Onduidelijk bleef, welke eisen aan de conclusie gesteld dienden te worden (onderdeel E), omdat het antwoordmodel hier de docent het bos instuurde. Aangezien die conclusie voor maar liefst vier punten meetelde, sloop hier duidelijk een element van willekeur binnen.

Het gedeelte over 'Europa en de Buitenwereld' bleek voor de meeste kandidaten minder lastig. De aard van de stofomschrijving bracht dit waarschijnlijk met zich mee. De bronnen, onder meer van Willem van Rubroek en Jan van Mandeville, boden de kandidaten de nodige opstapjes en geheugensteuntjes. Merkwaardig was, dat het antwoordmodel verzuidde om voor de hand liggende begrippen als Pax Mongolica en christianitas expliciet te noemen, waar die wel aan de orde waren.

bron 5

Aantallen aangekomen zeeschepen en opbrengsten van plaatselijke belastingen in de stad Amsterdam uit zee- en landhandel; gegevens over 1785-1789 en 1797-1805. Over de tussenliggende periode ontbreken de gegevens

Jaren	Aantal aangekomen zeeschepen Tessel en Vlie*	Belastingopbrengsten Amsterdam (x f 1000)**
1785-1789	gemiddeld 2559	466
1797	1799	395
1798	939	356
1799	121	426
1800	1433	363
1801	1620	417
1802	2967	567
1803	1970	445
1804	2189	545
1805	1277	456

*) Schepen die Texel en Vlieland aandoen met een lading bestemd voor Amsterdam

**) Deze belastingen betreffen niet alleen de zeehandel maar ook de binnenlandse en buitenlandse handel via de binnenvaart en landroutes.

ontleend aan: I.J. Brugmans, *Paardenkracht en mensenmacht, Sociaal-economische geschiedenis van Nederland 1795-1940, Den Haag en Leiden 1961, pag. 24*

14p 9 □

Gebruik bij onderdeel D bron 6.

Schrijf, overeenkomstig de aanwijzingen, een *samenhangend* betoog waarin je de volgende stelling verdedigt of nuanceert:

De grondwet van 1814 vormde een mijlpaal in het proces naar nationale eenwording.

Aanwijzingen:

Rond 1780 leefde er onder patriotten een behoefte aan nationale saamhorigheid.

A. Geef een drijfveer voor deze behoefte. Verwerk in het antwoord een voorbeeld.

Rond 1790 werd, onder invloed van gebeurtenissen in het buitenland, aan het denken over nationale saamhorigheid een nieuwe betekenis toegevoegd.

B. Licht dat toe.

De Napoleontische tijd (1810-1813) heeft een eigen rol gespeeld in het proces van nationale eenwording.

C. Onderbouw deze uitspraak aan de hand van twee voorbeelden.

Gebruik bron 6.

Ook in de grondwet van 1814 kwam het streven naar nationale eenheid tot uitdrukking.

D. Beredeneer dat voor twee verschillende artikelen uit de grondwet.

E. Verdedig of nuanceer de stelling uitgaande van de door jou onder A tot en met D beschreven aspecten. Zorg dat in het antwoord aan de orde komt of je de grondwet van 1814 moet zien als een mijlpaal -een opvallend punt- of toch eerder als een niet meer dan logisch gevolg van de voorafgaande ontwikkelingen.

bron 6

Enkele artikelen uit de Grondwet voor de Vereenigde Nederlanden van 1814

artikel 1: De Souvereiniteit der Vereenigde Nederlanden is en blijft opgedragen aan Zijne Koninklijke Hoogheid Willem Frederik *Prins van Oranje-Nassau*, om door Hem en Zijne wettige nakomelingen erfelijk te worden bezeten (...)

artikel 28: De Souvereine Vorst legt, bij het aannemen der regering, in de vergadering der Staten-Generaal, den volgenden eed af: 'Ik zweer, dat Ik eerst en bovenal de grondwet van de Vereenigde Nederlanden zal onderhouden en handhaven, en dat ik voorts de onafhankelijkheid van de Staat, de vrijheid en de welvaart van deszelfs ingezetenen, met al mijne krachten bevorderen zal. *Zoo waarlijk helpe mij God Almachtig.*'

artikel 52: De Staten-Generaal vertegenwoordigen het geheele Nederlandse Volk.

artikel 73: Er zullen zijn Staten van de Provinciën of Landschappen.

artikel 74: Derzelver zamenstelling wordt, naar aanleiding van deze grondwet, geregeld door den Souvereinen Vorst (...).

bron: G.W. Bannier, *Grondwetten van Nederland*, Zwolle 1936, pag. 258-277

4p 19 □

Gebruik bron 9.

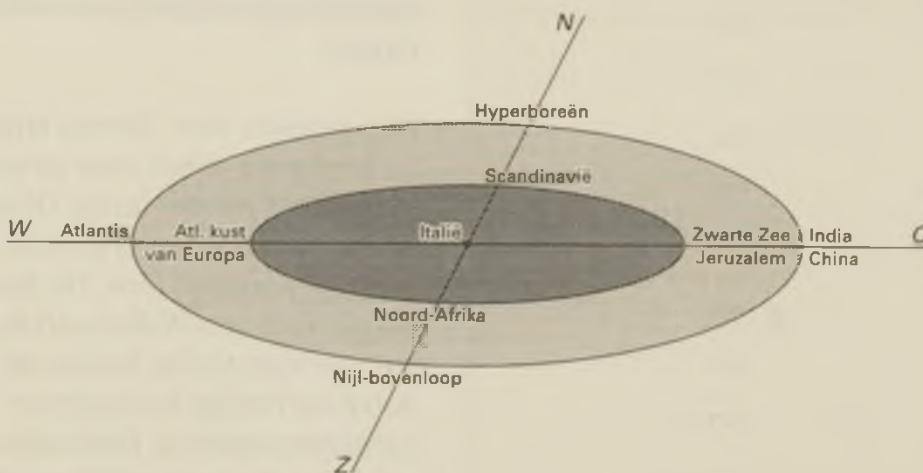
Stel: Je wilt een schematische weergave geven van de kennis van een ontwikkelde Italiaan rond 1300. Je beschikt over een schematische weergave rond 1200 (bron 9).

A. Welke twee gegevens aan de rand van de buitenste ellips handhaaf je en waarom?

B. Welke verandering breng je in het schema aan en waarom?

bron 9

Moderne weergave van de geografische kennis van een ontwikkelde Italiaan omstreeks 1200 gebaseerd op elementen van observatie en op elementen van geloof, overtuigingen, geruchten en fantasieverhalen

Legenda:

■ kennis gebaseerd op observatie

□ kennis minder sterk gebaseerd op observatie en meer op geloof, overtuigingen, geruchten en fantasieverhalen

Hyperboreën: een mythologisch volk dat binnen de poolcirkel leeft

Atlantis: naam van een mythologisch rijk dat in zee is gezonken

bron: ontleend aan A. Verrycken, *De middeleeuwse wereldverkenning*, Leuven 1990, pag. 56

Een struikelblok werd gevormd door de moderne weergave van de geografische kennis van een ontwikkelde Italiaan omstreeks 1200, gebaseerd op observatie, geloof, overtuigingen, geruchten en fantasieverhalen; een aardige bron, ontleend aan A.Verryckens *De middeleeuwse wereldverkenning*. Een goede vraag ook. Uit de formulering van deze vraag valt – net als in het eerste deel van het examen – te constateren, dat de examenmakers structuurbegrippen als ‘standplaats-gebondenheid’ en ‘continuïteit en discontinuïteit’ blijkbaar niet meer in hun vocabulaire hebben!

Helaas was de ellipsvormige verbeelding te letterlijk overgenomen uit het boek van Verrycken, zodat niet duidelijk was, wat bijvoorbeeld met de ‘witte’ ruimte aan de buitenkant werd bedoeld. Daardoor kon de docent wel erg veel antwoorden goed rekenen.

Een heel aardig voorval was het oorlogje tussen Pisa en Tunis in 1201, waarbij de Arabische zakenlieden aan hun Italiaanse handelspartners schreven: *Business as usual*, en de handel komt er met Gods wil wel weer bovenop. Ik blijf met je bevriend, want ik heb nog geld van je tegoed. Een leuke bron! Alleen voelden veel kandidaten niet aan, dat een gewapend conflict ook een vorm van ‘contact’ kan zijn. Zij noemden dus ‘handels- en vriendschappelijke contacten’ als antwoord op de vraag, welke contacten er precies tussen Pisa en Tunis bestonden, en dat konden we nog goedrekenen ook.

Tenslotte

In hoeverre was dit een goed examen? De algemene indruk van dit vwo-examen was, dat het redelijk te maken was. De resultaten vielen niet tegen. Wel is te hopen dat de examenmakers de volgende keer duidelijker vermelden, wanneer er een enerzijds-anderzijds-antwoord vereist is.

Jan van Oudheusden

4p 5 ☐ In hoeverre is het merkwaardig dat de patriotten rond 1787 zo op Frankrijk georiënteerd waren?

Gebruik de bronnen 3 en 4.

Bron 3 bevat kritiek die Van Hogendorp in 1782 heeft op de staatsstructuur van de Republiek. Bron 4 bestaat uit fragmenten van de staatsregeling die Van Hogendorp in 1812 ontwerpt.

4p 7 ☐ Ga na, door een vergelijking van de twee bronnen, in hoeverre zijn ideeën op beide momenten overeenstemmen.

bron 3

G.K. van Hogendorp schreef in 1782

1 Ik geloof dat het stadhouderschap ongetwijfeld nodig is om de fouten van onze regering te
2 corrigeren en dat een goede stadhouder ruggengraat geeft aan de staat, die hij anders niet
3 hebben zou; ik zou slechts een gelijkmatiger evenwicht wensen tussen de twee machten in
4 plaats van een gevaarlijke onzekerheid over ieders rechten, die altijd de machtigste, dat is
5 dus de afgod van het volk, ertoe brengt inbreuk te maken op de rechten van de ander.

vertaald uit: H.L.T. de Beaufort, *G.K. van Hogendorp*. Rotterdam 1948, pag. 47

bron 4

Enkele artikelen uit „een Schets voor een staatsregeling” van Van Hogendorp, 1812

artikel 3: De soevereine vorst legt, bij het aanvaarden van de regering, in de vergadering van de Staten-Generaal de volgende eed af: Ik zweer, dat ik eerst en voor alles de grondwet van de Verenigde Nederlanden zal onderhouden en handhaven (...)

artikel 13: De soevereine vorst heeft het recht om wetten voor te dragen aan de Staten-Generaal, evenals om de wetten, hem door de Staten-Generaal voorgelegd, goed of af te keuren.

artikel 21: De Staten-Generaal vertegenwoordigen het gehele Nederlandse volk.

artikel 29: De Staten-Generaal geven hun toestemming voor alle uitgaven, op voorstel van de soevereine vorst. Zij wijzen vervolgens aan, waar de middelen voor deze uitgaven gevonden moeten worden.

artikel 31: De Staten-Generaal raadplegen over alle wetten, hun door de soevereine vorst voorgelegd (...)

bron: G.W. Bannier, *Grondwetten van Nederland*. Zwolle 1936, pag. 615-620

29

Gebruik bron 11.

De bron geeft inzicht in de contacten tussen de steden Tunis en Pisa.

- 7p 23 ☐ A. Welke twee soorten contacten komen uit de brief naar voren?
B. Toon met een gegeven uit de bron aan dat – gemeten naar onze huidige maatstaven – er sprake is van een *bijzondere* relatie tussen kooplieden uit Tunis en uit Pisa.
C. Deze bron geeft inzicht in de denkwereld van de Arabische koopman Hilal ibn Khalifat al-Jamunsi (regel 6). Toon dit aan de hand van een redenering van de Arabische koopman aan.

bron 11

Schepen uit Pisa overvallen in 1201 voor de haven van Tunis (in Noord-Afrika) verscheidene schepen. De kooplieden uit Pisa die in Tunis zijn, moeten overhaast vluchten. Al hun goederen worden in beslag genomen. Hieronder volgen delen uit een brief die een Arabische koopman uit Tunis schrijft naar een Italiaanse collega in Pisa

- 1 Tunis 1201
2 In de naam van de genadige en barmhartige God!
3 Aan de weledele, zeer vereerde Sjeik (Heer) Pace te Pisa; Moge God zijn aanzien
4 beschermen, hem in genade aannemen, en hem leiden en helpen de goede weg te
5 bewandelen!
6 Hilal ibn Khalifat al-Jamunsi, uw toegenegen vriend, doet aan u, die de goede weg
7 bewandelt, met de beste wensen de groeten en wenst u de genade en zegen van God.
8
9 Na u Gods genade toegewenst te hebben, mijn beste vriend, wil ik teruggaan naar uw
10 vertrek op de dag van de gebeurtenis (de overval door de schepen van Pisa) die plaats
11 vond naar besluit en plan van de Allerhoogste God, tegen Wiens wil men zich niet kan
12 verzetten, tegen Wiens oordeel men niets kan ondernemen; en u liet in Tunis zowel uw
13 goederen als uw schulden achter.
14 Door tussenkomst van 'Abd-Allah al-Zagag had ik aan Greco, Tegrino en Ildebrando
15 (drie kooplieden uit Pisa) 1031 huiden verkocht. De totale prijs bedroeg 165 dinar zodat ik
16 nog tegoed heb van Tegrino 100 dinar en $3\frac{1}{2}$ dirham.³⁾
17 Verder laat ik u weten, mijn beste vriend Pace, dat ik nog geld tegoed heb van de mensen
18 die het staal binnen smokkelden, onder wie Sabi⁴⁾ die mij nog 70 dinar schuldig is.
19 Daarom vraag ik u om informatie in te winnen over deze mensen; wie is dood en wie is
20 nog in leven? Wat Sabi betreft, als hij niet langer in leven is zou hij (voor zijn dood) u per
21 brief gemachtigd kunnen hebben om zijn schuld te regelen.
22 Op al uw goederen hier is beslag gelegd. Niemand heeft er iets van genomen, en de sultan
23 heeft ons verboden er aan te komen tot de eigenaars komen.
Aan hem die de goede weg volgt doe ik de groeten en wens ik de genade en zegen van God.

bron: ontleend aan R.S. Lopez en I.W. Raymond, *Medieval trade in the mediteranean world. Illustrative documents translated with introductions and notes*. New York 1955, pag. 384-386